

Bevezetés

Senkiből nem válik egyik napról a másikra műfordító, hosszú évek iskoláztatása és érése szükséges hozzá. Sokféle tudást kell felhalmozni, tapasztalatot kell szerezni, meg kell ismerkedni különböző módszerekkel és technikákkal, és meg kell tanulni ezek alkalmazását. Az érési folyamathoz hozzátartozik egy olyan hozzáállás kialakítása is, amely lehetővé teszi, hogy a fordító kitaratson álmai és elhatározása mellett. Nyilvánvaló, hogy minden pályafutáshoz különböző utak tartoznak, ahány fordító, annyiféle ésjárás.

A műfordítóvá válás útja nehezen kiszámítható és sokszínű. Hasonlóképpen változatos helyzetek során tanulják meg a fordítók a szakmájukat, és változatos képzési modellek során sajátítják el a mesterség gyakorlatát. Különösen igaz ez a hosszú múltra visszanyúló fordítói hagyományokkal rendelkező Európában, ahol minden ország saját oktatási rendszert alakított ki. Vannak fordítók, akik a többé-kevésbé hivatalos utat választják, és az idegen nyelvet, valamint az oda-vissza fordítást az egyetemen tanulják meg. Mások a szakma mesterfogásait egyéb módokon sajátítják el. Ha rákérdeznük különböző műfordítóknál, hogy milyen tudásra és készségekre van szükség egy könyv lefordításához, mindegyik más választ fog adni. Egy dologban azonban biztosan mind egyetértenek: szakmájuk gyakorlásához sokféle készséget használnak.

→

→

Különböző útvonalak

A műfordítók képzésének háttere Európában gyors mértékben változik. Számtalan kezdeményezés látható mind a felsőoktatásban, mind azon kívül: workshopok, kurzusok, nyári egyetemek, hosszú távú képzések, műfordító egyetemi szakok BA és MA szinten. Ezek a tendenciák a jövőben kétségkívül felkészültebb, képzetebb és nagyobb tudású műfordítók megjelenéséhez vezetnek. A PETRA-E Referenciakeret abban szeretne segítséget nyújtani, hogy át lehessen lépni az egyetemi és nem-egyetemi fordítói világok, az elmélet és a gyakorlat között húzódó határokat. Elméletben minden európai műfordítónak azonos kompetenciákat kell elsajátítania, az odavezető útvonalak és módszerek azonban az egyéni karakterek és a hagyomány miatt eltérőek.

Ha egyetlen szóval kellene jellemezni a műfordító pályafutását, akkor a „kiszámíthatatlan” lenne az erre legalkalmasabb kifejezés. Nem sokan kezdenek már a középiskolában fordítani, mert itt általában csak a nyelvet tanulják. Van, aki csak sokkal később fedezi fel, milyen irányba hajtja az érdeklődés (talán még a tehetség is). Ilyenkor veszi kezdetét a megfelelő képzés felkutatása. Szerencsére napjainkban egyre többféle képzési lehetőség van.

Egyértelmű, hogy a PETRA-E Referenciakeret mint analitikus modell nem fedheti le tökéletesen a műfordítók egyéni pályafutását, de talán képes mind a fordítóknak, mind pedig a képzések és kurzusok összeállítóinak áttekintést nyújtani. A Referenciakeret szándékunk szerint nem monolitikus, „egy kaptafás” elven működő modell, hanem olyan eszköz, amely segít feltérképezni

→

Nyitott szerkezetű Referenciakeret

Rendszerszerűen azonban még soha nem térképezték fel a fordításhoz szükséges készségeket, arról nem is beszélve, hogy ezeket a készségeket milyen módokon lehet fejleszteni és továbbadni. Pontosan ezt a feladatot tűzte ki céljául a PETRA-E Referenciakeret a műfordítók oktatásához és képzéséhez (röviden PETRA-E Referenciakeret). Egyértelmű, hogy mind a fordítóknak, mind oktatóiknak hasznos mélyebben bepillantani a tanulás és képzés folyamatába.

A PETRA-E Referenciakeret segítséget nyújt az oktatóknak műfordító képzéseik átalakítására. A fordítók egyéni szakmai szintjük felmérésére használhatják, és segítségével felmérhetik, hogy milyen kompetenciákat érdemes még fejleszteniük egy magasabb szakmai szint eléréséhez. Fontos azonban megjegyezni, hogy a PETRA-E Referenciakeret nem elvárásokat, hanem lehetőségeket fogalmaz meg. Nem célja a fordítók korlátozása és nem törekszik az egységesítésre. Felhasználható például szakmai önrreflexiót megkönnyítő segédeszközként, vagy egyetemek, oktatók és iskolák számára tananyagként. Más célokra is alkalmas lehet, például érveket szolgáltathat a fordítóknak, ha magasabb díjazás érdekében tárgyalnak a kiadókkal. A Referenciakeret felhasználói bepillantást nyerhetnek a fordítás komplex folyamatába, s ez elősegítheti a szakma társadalmi elismertségét. A PETRA-E Referenciakeret egy nyílt, sokoldalú és sokszintű modellt nyújt, amelyben többféle – egymástól esetenként el is térő – nézet fér meg egymás mellett a műfordítók szakmai fejlődéséről. Ne használjuk befogadást vagy kirekesztést szabályozó eszközként!

→

a műfordítás területén napjainkban létező sokszínűséget. A Referenciakeret rendeltetése szerint teret ad a különböző felhasználók számára, hogy ki-ki maga jöjjön rá, hogyan lehet leginkább hasznára. A különböző szintek lehetséges forgatókönyvei valahogy így nézhetnek ki: az LT2 szintet az a pályakezdő, tanuló műfordító mondhatja magáénak, aki frissen került ki az egyetemi képzésből, alapképzését valamelyik modern nyelvi szakon végezte, mesterfokozatát műfordító szakon szerezte meg és szakmai pályafutásának első lépéseit tervezi. Az LT3 szintű műfordító talán nem az egyetemi utat követte (esetleg kétnyelvű, aki „véletlenül” került bele a műfordítás világába), de már az első publikált fordításokon túl van, és most szakmai fejlődésének további lehetőségeit keresi (jellemzően valamelyik nyári egyetem kurzusának, vagy egy nem-egyetemi intézmény fordító továbbképzésének látogatója). Az LT4 szint egy gyakorlott műfordítót ír le, aki már részt vesz a műfordítás oktatásában és új kurzus kidolgozását tervezi, de közben saját szakmai szintjét is igyekszik az LT5 szint irányába fejleszteni.

Analitikus modell

A PETRA-E Referenciakeret nem más, mint egy kompetenciamodell és egy tanulási pályamodell; ezek mellett (implicit módon) tartalmazza a kompetenciák felmérésének minősítési kritériumait is. Kompetenciamodell minőségében megnevezi azokat a kompetenciákat (vagyis tudást, készségeket és attitűdöt), amelyekre szükség lehet ahhoz, hogy valakiből műfordító váljon. Tanulási pályamodellként a Referenciakeret megmutatja az ehhez szükséges kompetenciák megszerzéséhez vezető lépéseket és szinteket.

A PETRA-E Referenciakeret öt szintet különböztet meg: a kezdő, a haladó tanuló, a pályakezdő hivatásos, a haladó hivatásos, és a szakértői szintet (rövidítve: LT1 - LT5).

Bár a hivatásos műfordítói szint eléréséhez szükséges fokozatok egyik országról a másikra különbözhetnek, sőt a fokozatok eléréséhez szükséges kompetenciaszintek is eltérhetnek, a műfordítói képzésben részesülő diákok az LT1 szintet általában a BA képzés végén vagy ezzel megegyező szinten érik el.

Igaz, hogy a nyelvi alapokat megteremtő idegen nyelvi oktatás általában a középiskolákban folyik, a műfordítók oktatása és képzése többnyire az egyetemi alapképzésben kínált fordító kurzusokon kezdődik. A spektrum másik végén a tudás és készségek átadásának képessége (más egyebek között) a szakértő LT5 szinthez tartozik. Ideális esetben a szakértő műfordító a kompetenciák összességét használni fogja, ez azonban csak egyes

→

A Referenciakeret céljai

A PETRA-E Referenciakeret jelenlegi formájának alapját egy – a Műfordítási Szakértő Központ (Centre of Expertise in Literary Translation, ELV) által végzett – vizsgálat alkotja. Kialakulásához hozzájárultak a PETRA-E projekt találkozóin lefolytatott szakmai viták, amelyek során a Referenciakeretet folyamatosan finomítottuk. A Referenciakeret rugalmasságát tükrözi az a tény, hogy bizonyos kompetenciákat lehetőségként és nem feltételként írtunk le. A műfordítónak nincs minden kompetenciára szüksége. Ugyanakkor bizonyos helyzetekben, valamilyen speciális fordítási megbízásnál egyes részkompetenciák szükségesebbek lehetnek másoknál. A Referenciakeret nem tesz különbséget törzskompetenciák és választható kompetenciák között. Végső soron minden kompetencia lehetőség mindaddig, amíg a fordító maga, a képzési intézmény, vagy egy politikai testület úgy nem dönt, hogy a lehetőségeket szabállyá merevíti.

A PETRA-E Referenciakeretnek nem célja az egységesítés, sőt a kompetenciák analitikus modellbe foglalásával elő kívánja segíteni a a műfordítók minőségéről folytatott vitát.

A PETRA-E Referenciakeret több célt szolgál, elsősorban műfordítókat és műfordítási képzést kínáló intézményeket kíván megszólítani. A tanulók számára a Referenciakeret hasznos didaktikus eszközként szolgálhat saját szakmai színvonaluk meghatározására és továbbtanulási pályájuk megtervezésére. Lehetővé teszi a szakmai tudásukban meglévő hiányok felfedését és annak eldöntését, hogy milyen módon lehetne a hiányt pótolni. A hivatásos műfordítóknak a Referenciakeret segítséget

→

műfordítók számára lényeges, és nem feltétlenül minden műfordító végső célja. (Az oktatói munka feltétele ráadásul a didaktikai készségek megléte, de ezek nem függenek össze a fordítói színvonallal.)

Egyetemi tanterveink tartalma – mivel egyre növekvő mértékben elvárás a kimeneti követelmények leírásánál a kompetenciák meghatározása – valószínűleg sok szempontból visszaköszön a LF1 és LT2 szintek leírásában. A műfordítói képzés hivatássá fejlesztése a haladóbb szinteken kezdődik: a Referenciakeretből kiderül, hogy meggyőződésünk szerint a műfordítónak az LT3 szint után még további képzésre és oktatásra van szüksége, ez a tudás erősíti a szakmai területen szerzett tapasztalatokat. Minél magasabb szintre érünk, annál kevesebb a deskriptor, mivel minden új szinten az előző szintek kompetenciáinak összességét feltételezzük. Ugyanakkor egyes fordítók nagy eltéréseket mutathatnak ábban, hogy egy adott időben milyen szinten állnak különböző kompetenciák elsajátításában (LT5 az egyik kompetenciában, LT2 a másikban).

A Referenciakeret célja, hogy analitikus eszközként szolgáljon, tehát nem szándékunk egyetlen, átfogó „műfordítási kompetencia” fogalom meghatározása. Ehelyett a Referenciakeret a kompetenciák széles skáláját különbözteti meg. „Kompetenciák” alatt a tudás és a készségek alkalmazásának bizonyított képességét’ értjük: a műfordító képességeinek teljességét. Ez nem csak szaktudást és készségeket feltételez, hanem az attitűd is kulcsszerepet játszik. A kompetencia tehát a tudás, a készségek és az attitűd egysége. Ebből a szempontból a PETRA-E Referenciakeret nyitott

→

nyújt annak eldöntésében, hogy milyen fordítókká kívánnak válni: inkább a gyakorlatra összpontosító, vagy az elméletet előtérbe helyező fordítóvá, aki hajlandó tudását továbbadni, esetleg a szakmáról publikáló fordítóvá stb.

Az oktatói intézmények a Referenciakeretet képzési programjaik szintjének meghatározására és a tanterv összeállítására is használhatják – akár a kurzusok tartalmának meghatározásakor, akár a kompetenciák elosztásakor a tanulási folyamat során –, rövid vagy hosszú távú szakmai képzések esetén egyaránt. Habár nem oktatáspolitikai eszköznek szánjuk, a Referenciakeret lehetővé teszi különböző európai intézmények képzési programjainak összehasonlítását.

Kilátások

A PETRA-E Referenciakeret nyolc nyelven jelenik meg, nyomtatott formában és digitálisan, a PETRA-E honlapján (www.petra-education.eu). Idővel a honlap kiegészítő anyagokat, példákat, referenciákat, modell kurzusokat, teszteket, egyebeket is tartalmaz majd. A honlap teljes kidolgozása valószínűleg egy további projekt feladata lesz.

A Referenciakeret összegyűjti és növeli a műfordítók oktatásának és képzésének területén szerzett szakmai tudást. Ilyen szempontból mindig befejezetlen folyamat marad, alakulását ugyanakkor figyelemmel kísérhetik mindazok, akik részt vesznek a műfordítók szakmai fejlesztésében, oktatásában és továbbképzésében. Ha a Referenciakeret sikeresen segíti elő a különböző európai képzési programokat és kurzusokat kínáló szakemberek közötti együttműködést, akkor megerősíti majd a műfordítás területén végzett képzés és oktatás

a változtatásokra: egy-egy kompetenciaprofil szükség estén új alkompetenciákkal egészíthető ki. Az a kérdés azonban, hogy egy adott kompetencia törzskompetenciának vagy kiegészítő kompetenciának számít-e, a Referenciakeretet alkalmazó intézménytől valamint a műfordítóval szembeni elvárásoktól függ.

Az egyes kompetenciákat deskriptorok segítségével határozzuk meg a különböző szinteken. Ezek a deskriptorok tartalmazzák mindazt, amit egy műfordítónak az adott szinten tudnia kell. Minél konkrétabb a deskriptor, annál egyszerűbb a gyakorlatban alkalmazni. A deskriptorok számát igyekeztünk a lehető legalacsonyabb szinten tartani, már csak azért is, hogy az értékelés (amennyiben van ilyen) megvalósítható legyen. A PETRA-E Referenciakeret nyolc részkompetenciát különböztet meg, ezek együtteséből áll össze a műfordító általános kompetenciája. A különböző részkompetenciákat deskriptorok – vagyis a részkompetenciát felépítő elemek – definiálják.

1 Cf. CEN (2006). EN 15038. Translation Services – Service Requirements, p. 5.

→

→

→

hálózatait is, ennek következményeképpen pedig hozzájárul az európai fordítói kultúra virágzásához szükséges színvonal eléréséhez.

Kolofon

© 2016-2017 PETRA-E Network (lásd: www.petra-education.eu)
A weboldal teljes tartalma a nemzetközileg elismert, a szellemi tulajdont szabályozó szerzői jog védelme alá esik. Angolból fordította Réthelyi Orsolya és Molnár Andrea
Kapcsolat: petra-e@taalunie.org

	Erasmus+
	Universiteit Utrecht
	CEATL
	British Centre for Literary Translation
	KU LEUVEN
	FUSP Fondation Universitaire des Pays Neerlandais
	{ii} Deutscher Übersetzerfonds
	taal:unie
	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

www.petra-education.eu